

УДК 316.752.4:159.964.2

Кожем'якіна Оксана Миколаївна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософських і політичних наук,
Черкаський державний технологічний університет,
18024, м. Черкаси, вул. 30 років Перемоги, б. 62, кв. 213, тел.:
(097) 530 37 24, e-mail: oksniko@mail.ru
ORCID: 0000-0002-7196-4857

Кожмякина Оксана Николаевна,
кандидат философских наук, доцент,
доцент кафедры философских и политических наук,
Черкасский государственный технологический университет,
18024, г. Черкассы, ул. 30 лет Победы, д. 62,
кв. 213, тел.: (097) 530 37 24, e-mail:
oksniko@mail.ru
ORCID: 0000-0002-7196-4857

Kozhemiakina Oksana Mikolaivna,
PhD of philosophical science, associate professor,
associate professor of the Department of Philosophy and Political Science,
Cherkasy State Technological University, 18024, Cherkasy, Str. '30 Victory, b. 62, 213, tel.: (097) 530 37 24, e-mail: oksniko@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7196-4857

МОВА ДОВІРИ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

Анотація. У статті розглянуто стабілізаційно-регулятивний потенціал комунікативних стратегій довіри у вирішенні соціальних конфліктів в умовах ціннісних змін сучасності з урахуванням пріоритетів самовираження, свободи вибору, людського розвитку. На основі методологічного потенціалу комунікативної практичної філософії та аналітичної психології здійснено аналіз конструктивних ефектів соціальних конфліктів у перспективі пошуку шляхів ціннісного узгодження плюралістичного суспільства та розширення практик ненасильницького спілкування. Мова довіри у врегулюванні соціальних конфліктів розглядається в аспекті проблем порозуміння на основі витворення спільних смислів, утвердження ціннісних засад взаємного визнання, особистісної значущості та усвідомлення власної суб'єктності (як індивідуальної, так і суспільної).

У сенсі гуманістичної самореалізації довіра як благоорієнтована дія та ціннісна відповідь сприяє мінімізації руйнівного потенціалу соціальних кон-

фліктів, ініціюючи пошук смислових горизонтів порозуміння, утвердження норм морального добра, взаємного визнання та етосу турботи на основі символічної актуалізації праобразів життя, величного добра та світла.

Ключові слова: довіра, соціальний конфлікт, архетип, цінність, комунікативна стратегія, відповідальність, самореалізація, ціннісна відповідь, ненасильницьке спілкування.

ЯЗЫК ДОВЕРИЯ В РАЗРЕШЕНИИ СОЦИАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ (АРХЕТИПНЫЙ ПОДХОД)

Аннотация. В статье рассмотрен стабилизационно-регулятивный потенциал коммуникативных стратегий доверия в разрешении социальных конфликтов в условиях ценностных изменений современности с учетом приоритетов самовыражения, свободы выбора, человеческого развития. На основе методологического потенциала коммуникативной практической философии и аналитической психологии осуществлен анализ конструктивных эффектов социальных конфликтов в перспективе поиска путей ценностного согласования плюралистического общества и расширения практик ненасильственного общения. Язык доверия в урегулировании социальных конфликтов рассматривается в аспекте проблем взаимопонимания на основе сотворчества совместных смыслов, утверждения ценностных основ взаимного признания, личностной значимости и осознания собственной субъектности (как индивидуальной, так и общественной).

В смысле гуманистической самореализации доверие как благоориентованное действие и ценностный ответ способствует минимизации разрушительного потенциала социальных конфликтов, иницируя поиск смысловых горизонтов понимания, утверждения норм нравственного добра, взаимного признания и этоса заботы на основе символической актуализации праобразов жизни, величественного добра и света.

Ключевые слова: доверие, социальный конфликт, архетип, ценность, коммуникативная стратегия, ответственность, самореализация, ценностный ответ, ненасильственное общение.

LANGUAGE OF TRUST IN RESOLVING OF SOCIAL CONFLICTS (ARCHETYPAL APPROACH)

Abstract. The article is being considered the stabilization and regulatory potential of communication strategies of trust in resolving social conflicts in the context of the value changes of the modernity, taking into account the priorities of self-realization, freedom of choice, human development. On the basis of the methodological potential of communication practical philosophy and analytical psychology, the analysis of the constructive effects of social conflicts in the search for ways of value coordination of a pluralistic society and expansion of nonviolent communication practices is carried out. The language of trust in resolving social conflicts is viewed in the aspect of problems of mutual understanding on the basis of the creation of joint meanings, the establishment of the value bases of mutual

recognition, personal significance and awareness of one's own subjectivity (both individual and social).

In the sense of humanistic self-realization, trust as a positive action and value response helps to minimize the destructive potential of social conflicts, initiating the search for semantic horizons of understanding, affirming the norms of moral goodness, mutual recognition and ethos of care based on the symbolic actualization of the prototypes of life, stately good and light.

Keywords: trust, social conflict, archetype, value, communicative strategy, responsibility, self-realization, value response, nonviolent communication.

Постановка проблеми. Суперечливість, динамічність, неоднозначність сучасного суспільного розвитку епохи глобалізації значно актуалізує проблематику злагодженого співжиття у численних конфліктних ситуаціях розмаїття людських відносин, що певним чином спричинює парадигмальні зрушення від філософії свідомості до філософії комунікації. Комунікативний поворот у сучасному науковому дискурсі зумовлює інтерсуб'єктивне забарвлення морально-етичної проблематики, орієнтованої на утвердження принципів справедливості, відповідальності, солідарності з метою досягнення взаєморозуміння на основі універсальної етики, базованої на загальнозначущих моральних належностях. У межах дискурсивної (діалогічно-аргументативної) парадигми саме довіра відіграє ключову роль у забезпеченні гармонізації суспільства, особливо враховуючи загальну моральну кризу, зростаючу технологічну міць людства та різнобарвне поле конфліктів (цінностей, потреб, інтересів, намірів тощо), що в цілому формує нові профілі ризиків сучасної доби.

Ціннісні зміни сучасності, що супроводжуються особистісним ста-

новленням, загостреним відчуттям суб'єктності, посиленням цінностей самовираження та громадянської активності, сприяють розповсюдженню сприйняття соціальних конфліктів як реальності, якої слід не уникати, а вчитись врегульовувати та вирішувати цивілізованими засобами, мінімізуючи негативні наслідки та уможливаючи стратегії пошуку оптимальних альтернатив, гуманістичні смисли яких мають архетипну природу. Згідно Р. Інглхарту, цінності самовираження сприяють гуманістичній трансформації модернізаційних процесів, ілюструючи процес людського розвитку з акцентуванням на пріоритетному формуванні суспільства, в якому центральне місце посідають люди [1, с. 13]. У новій гуманістичній культурі плюралістичного суспільства переважають ідеали свободи вибору, довіри, толерантності, відповідальності, демонструючи значущість культурного розмаїття з пріоритетами гуманістичності, а не егоцентричності.

Особливо вагомим в умовах трансформацій комунікативних стратегій сучасності постають питання ціннісно-нормативного обґрунтування гуманістичної культури довіри як осно-

ви суспільного порядку у потенційно конфліктних взаєминах, вибудовуючи з урахуванням пріоритетів індивідуальної та суспільної самореалізації гідне людини соціальне середовище. Окрім того, значну проблематизацію становлення культури довіри зумовлює ситуація тотальної кризи довіри як недостатності ресурсів довіри, актуалізуючи пошуки універсальних джерел надійності та достовірності, що містяться у смислотворчості патернів колективного досвіду соціальної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звернення до питань зміни пріоритетів у трактуванні проблематики довіри, її комунікативної ролі в глобалізованому соціумі знаходимо у працях К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Х. Йонаса, В. Гьосле, Д. Бьолера, Ф. Фукуями, А. Селігмена, Е. Гідденса, Н. Лумана, П. Штомпки та ін., де довіра розглядається в якості ключової ознаки сучасності, що проблематизується внаслідок зростання неконтрольованості та соціальної складності.

Актуальна для довіри проблематика потенційно конфліктної невідзначеної природи Іншого, визнання його як Свого, Чужого, Ворожого, Третього та конструювання способів відношення до нього є предметом філософської рефлексії з давніх часів, але найбільш послідовно вона розвивається в працях М. Штірнера, Й.-Г. Фіхте, Е. Гуссерля, В. Дільтея, М. Гайдеггера, Е. Левінаса, М. Мерло-Понті, М. Бубера, Ж. Дельоза, Б. Вальденфельса та ін. Дослідженню архетипних засад соціальної взаємодії та специфіки їх прояву в різноманітних сферах соціуму присвячені

праці К. Юнга, Е. Фромма, М. Еліаде, А. Аугустинавічуте, А. Большакової, С. Кримського, Е. Афоніна, О. Донченко та ін.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад сучасної конфліктології зробили Г. Зіммель, М. Вебер, Л. Козер, Р. Дарендорф, Д. Локвуд, П. Сорокін, Е. Гідденс, А. Турен, К. Боулдінг та ін., в роботах яких соціальний конфлікт розглядається у його універсальних, амбівалентних та значущих для суспільного розвитку ознаках.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості праць із зазначеної проблематики, залишаються недостатньо висвітленими питання архетипної природи культури довіри та виявлення її діалогічного потенціалу у конфліктному середовищі.

Метою статті є концептуалізація інтегративного, гуманістичного та стабілізаційного потенціалу комунікативних стратегій довіри у вирішенні соціальних конфліктів, звертаючи увагу на архетипні засади ціннісно-нормативних підстав культури довіри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суперечливі глобалізаційні процеси суттєво та стрімко змінюють архітектоніку сучасності, породжуючи як масштабні можливості та перспективи, так і нечувані раніше ризики та небезпеки, стираючи кордони та розширюючи коло взаємодій з непевним Іншим, що в цілому спричинює зниження довіри внаслідок зменшення контрольованості та передбачуваності соціальних взаємодій. На думку У. Бека, автора теорії “суспільства ризику”,

разом з глобалізацією відбувається руйнація ключових принципів, які до цього часу організовували життя суспільств і держав як територіально обмежених одне від одного утворень, у той самий час з'являються нові силові та конкурентні відносини, конфлікти та перехрещення між національно-державними єдностями та транснаціональними акторами, новими ідентичностями та соціальними просторами [2].

Усвідомлення необхідності міждисциплінарного наукового обґрунтування проблематики конфліктів в аспекті розробки стратегій їх ефективного вирішення, визнання як деструктивних, так і конструктивних ефектів різноманітних протистоянь та суперечностей у плюралістичному соціальному середовищі зумовлює звернення до аналізу конфлікту як необхідної умови функціонування суспільства у його різноманітні та розвитку.

Аксіологічна концептуалізація соціального конфлікту в сенсі активізації протистояння соціальних суб'єктів внаслідок ресурсної недостатності та відчуття несправедливості щодо їх розподілу передбачає структурну можливість інтерпретацій конкурентних ситуацій з приводу дефіцитних ресурсів, влади, престижу тощо у термінах наявності/відсутності підстав узгодження протилежних інтересів [3]. Стабілізаційні чи дестабілізаційні ефекти соціальних конфліктів залежать від наявних у соціальних структурах способах вияву домагань, рівня толерантності та культури довіри у суспільстві, демонструючи спроможність пристосування соціальних

норм до змінених умов сучасного суспільства. Зазначені чинники в цілому уможливають становлення гуманістичної культури довіри, в процесі закріплення якої соціальні актори формують злагоджене плюралістичне суспільство, одночасно змінюючи і самих себе.

Мова довіри у врегулюванні соціальних конфліктів може бути розглянута в аспекті проблем порозуміння на основі пошуку спільних смислів, утвердження ціннісних засад взаємного визнання, особистісної значущості та усвідомлення власної суб'єктності (як індивідуальної, так і суспільної).

Відбувається напружений пошук нових засад буття, його ціннісно-нормативного обґрунтування в умовах стрімкого ускладнення суспільного співжиття, недостатності легітимації, численних кризових явищ у різноманітних сферах суспільства. Комунікативна практична філософія з її трансцендентальною прагматикою дає змогу по-новому визначити джерела соціальної інтеграції та інтерсуб'єктивного узгодження за рахунок розробки універсальної етики відповідальності. Соціальна теорія комунікативної дії спрямована на виявлення "фундаментальних засад для визначення... правильності, загальнозначущості та універсальності етичних норм та цінностей" [4, с. 14]. Комунікативна етика в умовах нагальних проблем сучасності, а саме — втрати смислів, орієнтацій, цінностей, експансії технічного розуму в усі сфери людського буття, що призводить до загальної дегуманізації дійсності, досліджує можливості регуманізації суспільного розвит-

ку в якості етики відповідальності [4, с. 15].

Довіра, постаючи в якості культурного ресурсу, що стимулює реалізацію потенціалу взаємодії, сприяє оновленню суспільства та позначає таку орієнтацію людини відносно дій інших людей, коли ми діємо, незважаючи на ситуацію невизначеності та ризик. Таким чином, довіра є вагомою ціннісною основою соціальної взаємодії, позначаючи орієнтацію не лише на власні інтереси, що зумовлює корекцію власної поведінки відповідно або з узгодженням інтересів інших. Комунікація як смисловий аспект соціальної взаємодії, будучи спрямованою на порозуміння, базується на суб'єкт-суб'єктних стосунках, які уможливаються лише за умови уваги та поваги до Іншого. Таке ставлення забезпечується довірою до Іншого, тобто тоді, коли відомо, що можна зазвичай очікувати від нього.

Довіра постає як форма духовного досвіду, як інтуїтивне осягнення буття, як певне переживання, що встановлює межі співіснування з власною сутністю, з іншими людьми, зі світом взагалі. Тут перетинаються індивідуальне і соціальне, раціональне та ірраціональне, минуле (як досвід попередніх взаємодій, зокрема, представлене такими феноменами, як вдячність, дарування, турбота) і майбутнє (переважно реалізується в надії як певне сподівання). Довіра — це особливого гатунку моральна сила, яка реалізує потенційні можливості та базується на відчутті моральної цінності та гідності іншої людини. Саме моральна цінність є тим критерієм, який впорядковує

спонтанність мотивів та неконтрольованість почуттів.

Внутрішній досвід довіри є соціально-узгодженим полем усвідомленої очевидності, що передбачає загальну налаштованість відкритості, готовності покладатись на волю Іншого за умови неможливості чи недостатності контролю за його діями, коли трансцендентальне Я знаходить власне Не-Я у іншому Я. Наголошуючи на загостренні в сучасному світі конфліктів саме між ціннісними системами, Е. Гідденс виокремлює щонайменш чотири засоби для їх вирішення: ізоляціонізм, добровільне вигнання, діалог, застосування насилля [5, с. 78]. Зважаючи на динамічність процесів глобалізації та зростання технологічних можливостей людства, єдино можливим засобом мирного співіснування залишається діалог, спрямований на досягнення порозуміння та ціннісну підтримку відносин взаємної довіри.

Співвіднесення з іншою суб'єктивністю як феномену присутності-для-мене-Іншого-Я передбачає конституювання Іншого аналогічно до мого власного інтенціонально модифікованого відчуття самості, уможливаючи також перехід до відчуття трансцендентального МІ та постійно значущого всезагального життєвого світу.

У цьому контексті трансцендентальна довіра, концептуалізована як інтерсуб'єктивна настанова можливості досягнення порозуміння між суб'єктами соціальної взаємодії, розглядається в контексті характеристики умов можливості довіри, вибудови способів пізнання ціннісного підґрунтя довіри в аспекті пошуку

універсальних підстав інтерсуб'єктивного зв'язку, незалежно від соціальних та культурних розрізень. Трансцендентальна сутність довіри базується на відчутті суб'єктивної достовірності, що конститує саму себе та необхідні форми соціальної дійсності.

Мотиваційні та смислові аспекти соціальних взаємодій певною мірою зумовлені потенціалом ірраціональних чинників, наявних, зокрема, в архетипах колективного несвідомого. В юнгіанській традиції під архетипом розуміються деякі праформи, які, постаючи єдністю раціонального та ірраціонального, зовнішнього та внутрішнього досвіду, є своєрідними когнітивними зразками, що організують психічну реальність відповідно до визначених культурних орієнтирів [6]. У представлених у соціокультурній практиці символах та образах як дериватах архетипу розпізнаються ціннісно-нормативні регулятиви людської діяльності, відображаючи цілі індивідуальної та суспільної самореалізації.

У контексті проблематики даного дослідження архетипи можуть бути концептуалізовані в якості кристалічних структур колективного несвідомого, що є осьовими образно-смисловими детермінантами, які визначають та спрямовують поведінку у кризових ситуаціях. Окрім того, юнгіанське розуміння результативності вистражданих конфліктів вибудовується навколо зіткнення протилежностей, що мають природну властивість до зустрічі посередині, сприяючи через право на самовираження набуттю цілісності, примирення та смислонародження.

Архетип Священного як різновид нумінозного є гарантом базальної довіри, яка дарує віру в себе та одночасно віру в інших людей, що виходить з потреби в Іншому, в його визнанні, що реалізується через екзистенціали турботи, взаємодопомоги, співпереживання, емпатії тощо.

Довіра в цьому контексті розуміється як організований досвід соціокультурного простору смислових взаємодій Свого та Чужого (Інакшого, Іншого), що стимулює пошуки конструктивних альтернатив та об'єднувальних смислів. Такий комплементарний процес особистісної тематизації Іншого як гідного довіри, що, своєю чергою, спонукає його до відповідної поведінки, вияву очікуваних чеснот, формування необхідних властивостей та їх реалізації в діяльності, досить яскраво розкривається в контексті концепції ціннісної відповіді Д. фон Гільдебранда. Вчений пропонує кожне втілення чеснот та кожен вчинок розглядати в аспекті відповіді на моральну або морально значущу цінність: в аспекті позитивно-ствердному така відповідь сама є цінністю, в аспекті заперечення, руйнації відповідь на цінність стає злом саме внаслідок заперечення цієї цінності. Виправдана довіра, таким чином, є ціннісною відповіддю на виявлену довіру як акт, скерований у майбутнє, що сприяє розповсюдженню благоорієнтованої дії. Зловживання ж довірою, її невиправдання є негативною значущістю, що зачіпає онтологічні підвалини людського життя, руйнуючи відчуття надійності та захищеності.

Специфіка довіри виявляється також у своєрідній "передачі повно-

важень”: суб’єкт довіри є її ініціатором, але результат довірчих відносин залежить переважно від Іншого як досконалого об’єкта, на якого покладені наші очікування, що конкретизуються навколо очікувань намірів, чесності, компетентності та безпеки. У довірі як ціннісній відповіді зміст перебуває на боці суб’єкта, ми “сповнені” довіри, ми не порожні, цей зміст нашої душі ми скеровуємо до об’єкта. Довіра, як і радість або любов, поєднуючи внутрішній та зовнішній досвід, вже сама по собі є свідомою дійсністю в сенсі прийняття, свідомо здійсненою реальністю, “якісний зміст міститься в нашому акті, тобто на боці суб’єкта, а не об’єкта” [7, с. 189]. Як і інші ціннісні відповіді, довіра має за передумову особистісну важливість об’єкта, обізнаність з цією важливістю та вмотивованість нею. Здатність довіряти як укоріненість у сфері спільних цінностей є вагомою умовою духовної спільності, взаєморозуміння [8, с. 49].

Отже, довіра завжди є ціннісною відповіддю, адже неможливо довіряти суб’єкту, який не вважається наділеним певними чеснотами (вірності, чесності, порядності та ін.). Ціннісна відповідь у відносинах довіри має свою власну моральну цінність, довіра відкриває людину світові, розкриває її внутрішнє багатство як “довіреного людині незбагненого скарбу доброти” [7, с. 436]. Довіра постає і в якості усвідомленої поведінкової парадигми, і як афективна підсвідомою установка, поєднуючи в собі у різних співвідношеннях раціональне та емоційно-психічне.

Довіра, таким чином, розуміється як внутрішній акт смислонароджен-

ня важливості-у-собі, як наділеного цінністю блага у взаємній актуалізації тих властивостей, які забезпечують здатність Іншого давати те, чого об’єктивно потребує суб’єкт довіри для повного розкриття власних можливостей, реалізуючи етос турботи і відповідальності та даруючи відчуття гармонії.

Актуалізація комунікативних стратегій діалогічного потенціалу довіри потребує залучення до сфери конфліктологічної проблематики соціальних практик структурної гнучкості, внутрішньої рівноваги, ціннісної глибини та механізмів узгодженої взаємодії, демонструючи потребу у перевазі норм культури миру, ненасильницького спілкування, пріоритетів відкритого суспільства. Комунікація-на-довірі лежить в основі так званих “програм миру”, що спрямовані на ненасильницьке вирішення конфліктів, зокрема, у сфері політичних, міжнаціональних, міжрелігійних непорозумінь та протистоянь.

В якості моделі злагодженої комунікативної взаємодії при ефективному вирішенні соціальних конфліктів може бути використана концепція ненасильницького спілкування, розроблена М. Розенбергом, виявляючи інтегративний потенціал довіри у реалізації принципу взаємності, що уможливорює співпереживання та ефективне співробітництво з урахуванням потреб інших. Основою цієї концепції є самоусвідомлення особистості, що передбачає міру когнітивної складності, рівень диференційованості образу “Я”, внутрішньої цілісності, стійкості, самоприйняття та автентичного самовираження [9]. Таке життєствердне спілкування ба-

зується на мові довіри, прийняття, співпереживання, а не на мові за-судження, звинувачення, насилля, приниження, оціночного сортуван-ня, що виявляється у різноманітних стереотипах, крайніх категоризаці-ях, докорах, ярликах, діагнозах тощо, постаючи трагічним виразом незадо-волених потреб.

Ненасильницьке спілкування є по суті “мовою життя”, базованій на внутрішньому діалозі, емпатії та готовності до творчості, активної взаємодії, діалогічного спілкуван-ня, розрізняючи стратегії доміну-вання та соціального партнерства, спостереження та оцінку, вимогу та прохання, відчуття та інтерпретації, емоційне рабство та емоційну свобо-ду, безправність та розширення прав, фізичну силу та силу самооцінки і відповідальності. Мова миру та не-насилля трансформує соціальну ре-альність, а життя у довірі постає як здатність відкривати себе, мати силу бути вразливим, віддавати частину себе, що в цілому є ключем для зба-гачення життя та ефективного вирі-шення конфліктів ненасильницьки-ми засобами [10].

Задля унаочнення комунікатив-ної манери агресії/прийняття та візуального схоплення соціокуль-турних настанов сприйняття Ін-шого у форматі Я-висловлювань М. Розенберг використовує метафори “мови шакала” та “мови жирафа”, що символізують відповідні архе-типні настанови хижацької руйнації та перспективного створення і дале-коглядності. Мову шакала відрізняє демонстрація цінностей примусу, що в конфліктній ситуації орієнтує на приниження, придушення, ослаб-

лення позицій Іншого та звеличення себе. Мову жирафа (який має “ве-лике” серце) ціннісно переважають настанови ненасилля, створення по-зитивних відносин між людьми, до-віри, толерантності, підтримки, що зумовлює гнучкість у виборі страте-гій вирішення конфліктів у перспек-тиві особистісної самореалізації, по-яви відчуття власної значущості для Іншого у мотивах допомоги, турботи, співпереживання, відкритості тощо.

Висновки. Таким чином, нена-сильницькі стратегії вирішення со-ціальних конфліктів мають більші перспективи вибудови ефективних соціальних взаємодій, знижуючи со-ціальне напруження та уможлиблю-ючись структурами самореалізації, свободи, довіри. Досвід довіри/не-довіри як перший соціальний досвід дитини є результативним наслідком типового конфлікту між бажанням задоволення потреб та можливостя-ми їх забезпечення, що демонструє конструктивність у формуванні но-вих здібностей та віру у власні сили. Така базальна довіра, закладаючи від-чуття морального добра та сили у по-дальшому житті, є сукупною реаліза-цією архетипів Священного, Матері, Батька, що в цілому надає гарантії на-дійності, символізуючи амбівалентні проєкції як ідеалів добра, турботи, народження, світла, сили, єдності, так й ідеалів страху, підкорення, смерті, темряви, інфантильності, відчужен-ня, що потребує подальшого аналізу на матеріалі соціокультурного досві-ду конкретної країни для розробки оптимальних стратегій вирішення соціальних конфліктів.

Мова довіри як комунікативна дія постає засобом вираження ціннісно-

го визнання Іншого, передвизначаючи інтерпретацію реальності у термінах активної взаємодії, на відміну від інструментальних концептів домінації, сили, маніпуляції, категоризації. Моральним фундаментом культури довіри як благоорієнтованої дії є етика відповідальності, що базується на спільно вироблених інтерсуб'єктивних нормах, які мотиваційно та орієнтативно визначають добровільно взаємовизнані стандарти модального та обов'язкового у суспільних діях, виявляючи генералізовані очікування прийнятих даною спільнотою зобов'язань. У сенсі гуманістичної самореалізації мова довіри сприяє мінімізації руйнівного потенціалу соціальних конфліктів, ініціюючи пошук смислових горизонтів порозуміння, утвердження норм морального добра, взаємного визнання та етосу турботи на основі символічної актуалізації праобразів життя, величного добра та світла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Инглхарт Р., Вельцель К.* Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Р. Инглхарт, К. Вельцель: [пер. с англ. М. Коробочкина]. — Москва: Новое изд-во, 2011. — 464 с.
2. *Бек У.* Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на

- глобализацию/ У. Бек; [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника]. — Москва: Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.
3. *Козер Л. А.* Функции социального конфликта / Л. А. Козер; пер. с англ. О. А. Назаровой; под общ. ред. Л. Г. Ионина. — Москва: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. кн., 2000. — 205 с.
 4. *Ермоленко А. Н.* Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / А. Н. Ермоленко. — Киев: Наук. думка, 1994. — 200 с.
 5. *Гидденс Э.* Последствия современности / Э. Гидденс; пер. с англ. Г. К. Ольховикова; Д. А. Кибальчича; вступ. ст. Т. А. Дмитриева. — Москва: Праксис, 2011. — 352 с.
 6. *Юнг К. Г.* Психология бессознательного : собр. соч. / К. Г. Юнг; [пер. с нем. В. Бакусева, А. Кричевского]. — Москва: Канон, 2003. — 320 с.
 7. *Гильдебранд Д., фон.* Этика / Гильдебранд Дитрих фон; [пер. з англ. О. Городиської]. — Львів: Вид-во УКУ, 2002. — 445 с.
 8. *Гильдебранд Д., фон.* Метафизика коммуникации / Гильдебранд Дитрих фон; [пер. с нем. А. И. Смирнова]. — Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. — 373 с.
 9. *Розенберг М.* Язык жизни. Ненасильственное общение / М. Розенберг. — Москва: София, 2009. — 272 с.
 10. *Rosenberg M. B.* Speak Peace in a World of Conflict. What You Say Next Will Change Your World / M. B. Rosenberg. — Encinitas: PaddleDancer Press Book, 2005. — 240 p.